

Usul İslam Araştırmaları

ISSN 1305-2632 | e-ISSN 2147-8279

Ekim/October 2022, 38 (38): 31-54

Nebevî Kaynaklar Çerçevesinde Depreme Mânevî Hazırlık

The Spiritual Preparation Against Earthquake in The Framework of Prophetic Sources

Ahmet Tahir Dayhan

Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı,
atdayhan@gmail.com | ORCID: 0000-0003-3447-651X

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliř Tarihi/Received: 25 Haziran/June 2022

Kabul Tarihi/Accepted: 01 Eylül/September 2022

Yayın Tarihi/Published: 01 Ekim/October 2022

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Ekim/October

Cilt/Volume: 38

Sayı/Issue: 38

Sayfa/Pages: 31-54

Cite as/Atıf: Dayhan, Ahmet Tahir. “Nebevî Kaynaklar Çerçevesinde Depreme Mânevî Hazırlık [The Spiritual Preparation Against Earthquake in The Framework of Prophetic Sources]”. Usul İslam Araştırmaları-Usul Islamic Studies 38/38 (Ekim 2022): 31-54.

<https://doi.org/10.56361/usul.1135655>

İntihal/Plagiarism: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Yayıncı/Published by: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi/İstanbul Sabahattin Zaim University.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Ahmet Tahir Dayhan).

Öz*

“Afet ve acil durum yönetimi” kavramı, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in “Tedbir gibi akıl yok!” uyarısının yanına konulduğunda daha anlamlı hale gelmektedir. Bununla birlikte; deprem öncesinde alınması gereken “mânevî tedbirlerin” neler olabileceği sorusuna cevap aramamız gerekmektedir. “Deveni bağlayıp öyle tevekkül et” hadisinin ikinci kısmı olan tevekkül, “maddî tedbir”le çelişmediği gibi, insanları depremin ürpertici tarafıyla yüzleşmeye mânen ve rühen hazırlama görevini de ifa etmektedir. Araştırmamızda, İslâm tarihinin arşivci âlim ve muhaddislerinden Celâlüddin es-Süyûtî (ö. 911/1505)’nin, deprem üzerine özel olarak te’lif ettiği ve 20 kûsur kaynağa atıfla hicrî 94 ilâ 905 (713-1500) tarihleri arasında yaşanan 113 depremi kayda geçirdiği *Keşfü’s-Salsale an Vasfi’z-Zelzele* adlı eserinden alıntılar yapılmış; Şâfiî, İbn Ebî Şeybe, İbn Ebî’-d-Dünyâ, Ebû Nuaym ve Beyhakî gibi muhaddislerin kitaplarından ve bazı fıkıh kaynaklarından hareketle Hz. Peygamber’in hadisleri, Hz. Ali, İbn Abbâs, İbn Mes’ûd gibi sahâbîlerin sözleri, Ömer b. Abdilaziz ve Hz. Ali’nin torunu Ali b. Hüseyin gibi alimlerin tavsiyeleri aktarılmış; deprem öncesinde, sırasında ve sonrasında yapılması gereken oruç, sadaka, dua, tövbe, tesbîh, tekbîr, salavât ve namaz (salâtü’l-âyât) gibi ibadetlere yer verilmiştir. Depremden en az zararla kurtulmak için alınacak maddî tedbirlerin dinî bir zorunluluk olduğuna ve depremi “tedbirsiz bir tevekkülle” karşılamamanın sakıncasına ayrıca temas edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğal Afet, Deprem, Deprem namazı, Süyûtî, Keşfü’s-Salsale.

* Bu çalışma, 5-6 Nisan 2019’da İzmir’de gerçekleşen “ERASMUS International Academic Research Symposium in Educational and Social Sciences” başlıklı uluslararası sempozyumda sunulan bildirinin, gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiş halidir.

The Spiritual Preparation Against Earthquake in The Framework of Prophetic Sources

Abstract

The concept of “disaster and emergency management” gains a further meaning when placed beside the Prophetic warning: “There is no wisdom like precaution!”. Yet it is important to search for the answer of the question what could be the spiritual precaution in the context of “stance and glance of a believer” against fatal cataclysm like earthquake. The second part of the hadith: “Tie your camel and trust (in Allah)” i.e. “reliance” does not contradict with physical precaution, rather prepares people spiritually and inwardly in the face of the terrifying aspect of earthquake. In this research, through citations from the book *Kashf al-Salsalah an Wasf al-Zalzalah* written on seism, recording around 113 temblors occurred between (94-905 AH/713-1500 CE) giving reference to nearly 20 sources by al-Suyuti (d. 911/1505) one of the prominent muhaddiths and archivist scholars of Islamic history; some prophetic hadiths and words of companions/followers are transmitted, different acts of worship like prayer, fasting, charity, repentance, *tasbih*, *takbir*, salutation etc. that must be performed during and after the quake are mentioned.

Keywords: Natural Disaster, Earthquake, Al-Suyuti, *Salat al-Ayaat*, *Kashf al-Salsalah*.

التدابير المعنوية للزلازل في إطار المصادر النبوية

الملخص

يكتسب مفهوم "إدارة الكوارث والطوارئ" معنى إضافياً عند وضعه بجانب التحذير النبوي: "لا عقل كالتدبير!". ومع ذلك نحن بحاجة إلى البحث عن إجابة لسؤال "ما هي التدابير المعنوية؟" التي يجب اتخاذها قبل وقوع الزلزال. إن التوكل الذي هو الشق الثاني من حديث: "اعْقَلْهَا وَتَوَكَّلْ" كما أنه لا يتعارض مع التدبير المادي، فإنه كذلك يؤدي مهمة تحية الناس معنوياً وروحياً لمواجهة الجانب المرعب من الزلزال. وفي بحثنا هذا، قد تمت اقتباسات مهمة من كتاب السيوطي (ت. 911/1505) الذي هو أحد المحدثين البارزين والعلماء المؤرخين في التاريخ الإسلامي، المسمى بـ "كشف الصلصلة عن وصف الزلزلة" المكتوب على الزلزلة خاصة والذي سجل فيه حوالي 113 زلزالاً حدثت بين (94-905 هـ) مستنداً على ما يقارب من 20 مصدراً؛ وتم أيضاً نقل الأحاديث النبوية من كتب علماء الحديث مثل الإمام الشافعي وابن أبي شيبة وابن أبي الدنيا وأبي نعيم والبيهقي ومن المصادر الفقهية وأقوال الصحابة مثل علي وابن عباس وابن مسعود وتوصيات العلماء مثل عمر بن عبد العزيز و علي بن الحسين بن علي (رضي الله عنهم أجمعين). وذكرنا في البحث عن الصوم والصدقة والدعاء والتوبة والتسبيح والتكبير والصلاة على النبي وصلاة الآيات (عند وقوع الآيات العظيمة مثل الكسوف والخسوف والزلزلة) وما إلى ذلك من العبادات التي يجب أدائها قبل الزلزال وأثناءه وبعده.

الكلمات المفتاحية: الكوارث الطبيعية، زلزال، صلاة الزلزال، السيوطي، كشف الصلصلة.

Giriş

Yaşadığımız dünya, sayısız lütuf ve nimet arasına çok sayıda âfet ve felaketin sürpriz paketleriyle serpiştirildiği bir büyük “imtihan arenası”ndan ibaret. Zaman oluyor, gerçekleşmesinden ümit kesilen emeller bir anda insanın karşısına çıkıyor; zaman oluyor, kıyamet provası gibi tecellî eden bir musibetle bütün emellerin önü “ecelle” kesiliveriyor.¹ Ancak olan-biten her şeyin ortak paydasında duran inkâr edilemez bir gerçek var: hepsi de Allah’tan; Allah’ın izni, Allah’ın emir ve iradesi ile varlık buluyor. Bu hakikatin inananlar nezdinde yadsınamaz bir yansıması var: Birinde şükran için dergâhına başvuru mercî kimse, diğesinde ğufrân için huzûruna baş konulan yine O.

“Nimet olarak size ulaşan ne varsa, Allah’tandır. Sonra size bir zarar dokunduğu zaman da yalnız O’na yalvarırsınız.”²

“Gaybın anahtarları O’nun yanındadır; onları O’ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O’nun haberi olmadan tek bir yaprak bile düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneysi dahi bilir. Yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, apaçık-net bir kitapta bulunmasın.”³

“Allah’ın izni olmaksızın hiçbir musibet isabet etmez. Kim Allah’a inanırsa, Allah onun kalbini doğruya yöneltir. Allah her şeyi bilendir.”⁴

Bununla birlikte mü’min, her tatlı izzet gibi her acı zilletin de bir sebebe bağlı olarak yaratıldığını bilir ve iki halde de çetin bir imtihan vermekte olduğunun bilincindedir.

“Başınıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir. Bununla beraber Allah çoğunu affeder.”⁵

¹ Peygamber Efendimizin, emel ve ecelin kaçınılmaz kesişme noktalarını yere çizdiği temsili çizgilerle ashâbına anlatırken söylediği şu sözler son derece manidardır: “... Bir musibet oku yolunu şaşırarak insana değmese bile, bir diğeri değer. Bu da değmezse ecel oku değer”. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî (Mevsûatü's-sünne: el-Kütübü's-sitte ve şürühuhâ, 1-2-3)*, (Tunus-İstanbul: Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Rikâk”, 4 (No. 6054); Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevra et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî (Mevsûatü's-sünne: el-Kütübü's-sitte ve şürühuhâ, 12-13-14)*, (Tunus-İstanbul: Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Sifatü'l-Kiyâmeti ve'r-Rikâk”, 22 (No. 2454).

² *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, çev. Sadrettin Gümüş - Hayrettin Karaman - Ali Özek - İbrahim Kafî Dönmez - Mustafa Çağırıcı - Ali Turgut (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022), en-Nahl 16/53.

³ el-En'âm 6/59.

⁴ et-Teğâbün 64/11.

⁵ eş-Şûrâ 42/30.

Göklerde ve yerde olan, insanoğluna musahhar kılınmış ve hizmetine sunulmuş her ne varsa,⁶ ilâhî bir fermanla ansızın şiddetli bir azab ve sınama aracına dönüşebilir. Bir yanda göktaşları, karadelikler, kuyruklu yıldızlar; diğer yanda depremler, volkanlar, dev dalgalar, hortumlar... Hiçbiri Arş'tan aksine bir emir gelmediği sürece dünyaya ve üzerindeki hayatlara karşı tehdit oluşturmuyorlar. Ama aralarından özellikle ikisi var ki, her an yerküreyi insansız gezegen haline getirebilecek muazzam bir potansiyele sahipken, uzun aralıklarla ve küçük öfke nöbetleriyle âdetâ “biz buradayız” diyerek varlıklarını daima hatırlatmaktalar: Biri göktaşları, diğeri ise depremler...⁷

1. Risk Altındaki Düzen ve Denge

Bilim adamları, uzayda dünya ile birlikte ve onun süratine denk hızda (80-100.000 km/saat) yol alan yüzbinlerce göktaşı arasından, futbol topundan daha büyük parçaların niçin ara sıra dünya ile çarpışmadığına bilimsel bir açıklama getiremiyorlar. Öyle ki, serseri mayın gibi uzayda yol alan 1 km. çapında ve 1 milyar ton ağırlığında devasa bir asteroidin 45 derecelik bir açıyla yeryüzüne düşmesi, 50 bin megatona eşdeğer nükleer patlama etkisi yaparak dünya nüfusunun 1/4'ünü yok etmeye kafidir.⁸

Dünyada her gün çok çok hafif (3.0 magnitüd'den küçük) büyüklükte 9000 deprem meydana gelmektedir. 8.0 ve daha büyük değerdeki deprem sayısı ise yılda sadece bir'dir. 3.0 ve 8.0 arasında yer alan deprem adedi, yılda 56.000 olarak tahmin edilmektedir⁹. Tsunamilere ve can kaybına yol açan büyük depremlerin sayısının artmasına, her defasında çok nüfuslu büyük şehirleri vurmasına ne engel olabilir? Hele de, sismologların ittifakıyla; “var olan koşullarda depremin

⁶ Lokmân 31/20; el-Câsiye 45/13.

⁷ Bu noktada, depremlerin sebep olduğu can kaybindan çok daha fazlasına mal olan ve Allah Teâlâ'nın “misal getirmekten çekinmeyeceğini” beyan ettiği sivrisineğin (el-Bakara 2/26), yılda 725 bin kurban almakla “dünyanın en ölümcül hayvanı” unvanını taşıdığını hatırlatmalıyız. Bk. “What Are The World's Deadliest Animals?”, *BBC News*, (Erişim 1 Haziran 2022). Ancak yine de, aradaki “ansızın olma” ve “hazırlıksız yakalanma” farkı nedeniyle insanoğlunun sivrisinekten, diğer doğal âfetlerden korktuğu kadar korkmadığını biliyoruz.

⁸ Nitekim 66 milyon yıl önce şimdiki Meksika'nın Yucatán yarımadası kıyılarına düşerek Chicxulub kraterini oluşturan 10 km. çapındaki bir kuyruklu yıldızın, dinazor neslinin yeryüzünden silinmesine yol açtığı ileri sürülmektedir. Bk. Mike Wall, “Asteroid That Killed The Dinosaurs: Likely Origin And What We Know About The Famous Space Rock”, *Space.com* (Erişim 1 Haziran 2022), (New York: 16.08.2021).

⁹ Bk. “Genel Bilgiler”, *Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü* (Erişim 1 Haziran 2022), (İstanbul: 1995-2000).

önceden belirlenmesi olanaksızdır” denilerek meselenin “gaybî” boyutuna teslimiyet gösterilmişken.

Tektonik, sismik, topografik, coğrafi ve iklimsel yapısı gereği yerkürede doğal âfetlere maruz kalmayacak hiçbir toplu yerleşkenin, semâvî ya da arzî felaketlerin tamamından emniyette olan hiçbir bölgenin var olamayacağı bir varsayım değil; tarih ve tecrübeye dayalı bir gerçektir.

Yeryüzü sakinlerini kuşatan bu kaçınılmaz tablo bile, her türlü tehlike ve âfet riskine rağmen varoluş sürecindeki devamlılığın, düzen ve dengenin, aslında “bahşedilmişlik”ten ibaret olduğunu, kâinat üzerindeki “mutlak tasarruf”un yalnızca yüce Allah’a ait olduğunu ve insanın Rabbi tarafından durmaksızın korunup-kollandığını ispata yeterli değil midir?¹⁰

Gezegene bu derece hakimiyetsizlik ve onun sıra dışı davranışları karşısındaki bunca acziyet, düşünüp ibret alanlar için, Allah’ın kudretini tefekkürde ve O’na kulluk bilincini geliştirmede önemli bir rol oynar. Tefekkür edince görülür ki, önlenmesi mümkün olmayan nice felaketler, insan mantığının alabileceği doğal görünümlü sebep-sonuç ilişkileri neticesinde ortaya çıkarlar. Bununla birlikte zâhirî görüntülerinin ardında, pek çok bâtinî hikmeti de taşırlar. En azından her biri, bir “sınama” vasıtasıdır.

*“Her canlı, ölümü tadar. Bir deneme olarak sizi hayırla da, şerle de imtihan ederiz. Ve siz, ancak bize döndürüleceksiniz.”*¹¹

*“Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma ile deneriz. Ey Peygamber, sabredenleri müjdele! Ki onlar, kendilerine bir belâ geldiği zaman: ‘Biz Allah’ın kullarıyız ve sonunda O’na döneceğiz’ derler. İşte onlara Rablerinden mağfiretler ve rahmet vardır; işte onlar, doğru yola erenlerdir.”*¹²

2. Musîbet Sınavı

Musibetlerle sınanan insan, hiç ayrılmayacakmış gibi tutkuyla bağlandığı bu dünyaya, aslında her biri birer pamuk ipliğinden farksız bağlarla tutunduğunu;

¹⁰ Hz. Peygamber (s.a.v.)’in ifadesiyle Kur’ân âyetlerinin “en büyüğü” ve “seyyidi/efendisi” olan Âyetü’l-kürsî, şu cümlelerle sona erer: “O’nun kürsisi gökleri ve yeri içine alır. Onları koruyup gözetmek kendisine ağır gelmez. O yücedir, büyüktür!” el-Bakara 2/255.

¹¹ el-Enbiyâ 21/35.

¹² el-Bakara 2/155-157.

nimetlerle sınanan insana kıyasla daha çabuk anlar. Kendi nefsi de dâhil her şeyin, kâinatın sahibinden geldiğini ve süresini doldurduğu an yine ona döneceğini farkeder.

*“Allah’ın izni olmaksızın hiç bir nefis için ölmek yoktur. O, belli bir süreye göre yazılmıştır. Kim dünya nimetini isterse, kendisine ondan veririz; kim de ahiret sevabını isterse, ona da bundan veririz. Biz şükredenleri mükâfatlandıracağız.”*¹³

*“Eğer Allah sana bir sıkıntı verirse O’ndan başkası onu gideremez. Sana bir hayır ve nimet de verirse... Zaten O her şeye olduğu gibi, buna da elbette kâdirdir.”*¹⁴

*“O, günahı bağışlayan, tövbeyi kabul eden, cezası şiddetli, lütfu bol olandır. O’ndan başka tanrı yoktur, dönüş O’nadır.”*¹⁵

Yüce yaratıcının, felaketleri tetikleyen sebep zincirlerini -tıpkı gaybın anahtarları gibi- elinde bulundurduğuna, harekete geçirmek için zamanı ve zemini belirleme yetkisinin sadece kendi zâtına ait olduğuna işaret eden çok sayıda Kur’ân âyeti vardır. Özellikle de yeryüzünde fesad ve kötülük çıkararak yaratılış gayelerini unutan, ilahi mesajdan uzaklaşanlara hitap eden bu âyetler, onları dengesini bozdukları şeyle, yani “yeryüzünün bizzat kendisiyle” tehdit ederler.

*“Kötülük tuzakları kuranlar, Allah’ın, kendilerini yere geçirmeyeceğinden veya kendilerine bilemeyecekleri bir yerden azabın gelmeyeceğinden veya onlar dönüp dolaşırlarken Allah’ın kendilerini yakalamayacağından emin midirler? Onlar Allah’ı âciz bırakacak değillerdir. Veya onları korkutmak üzere yakalayvereceğinden emin midirler? Demek ki Rabbiniz, elbette çok esirgeyicidir, çok merhametlidir.”*¹⁶

İnkarcılara yönelik olarak indirilen bu âyetlerin mü’minleri de uyarın; deyim yerindeyse “Rabbin kırmızı çizgilerinden” onları sakındıran yönü de dikkate alınmalıdır.

“Yeryüzünü size boyun eğdiren O’dur. Şu halde yerin omuzlarında dolaşın ve Allah’ın rızından yiyin. Dönüş ancak O’nadır. Yüceler yücesi olan Allah’ın

¹³ Âlû İmrân 3/145.

¹⁴ el-En’âm 6/17.

¹⁵ el-Gâfir 40/3.

¹⁶ en-Nahl 16/45-47.

sizi yerin dibine geçirmesinden emin misiniz? O zaman bir bakmışsınız, yer sallanıp çalkalanmaktadır. Yahut O'nun size taş yağdıran bir kasırga göndermesinden emin misiniz? Fakat bu tehdidimin ne demek olduğunu yakında öğrenirsiniz!”¹⁷

3. Kul Olmanın Bedeli Şükürle Ödenir

Kaçış kapılarının tamamını kapatan böylesine inzâr yüklü cümlelerin ağırlığı altındaki insanın önünde, “Allah’a itaat” ve “nimetlerin şükürünü edâ”dan başka bir seçenek kalmamış gibidir. Zira gerek dünya ve gerekse ahiretteki cezanın gerçek muhatabı, O’na kulluktan yüz çevirenlerdir:

“Biz nankörden başkasına ceza mı veririz?”¹⁸

Ebû Hureyre (r.a.)’den rivâyet edilen bir hadis-i kudsi’de Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadırlar:

“Rabbiniz azze ve celle diyor ki: Eğer kullarım bana hakkıyla itaat etselerdi, ben onlara yağmuru gece yağdırır, gündüz de üzerlerine güneşi doğdururdum. Onlara gök gürlleme sesini de hiç duyurmazdım”.¹⁹

Ancak Hz. Ömer (r.a.)’den nakledilen bir başka rivâyete göre; “Efendimiz (s.a.v.) gök gürlütüsü duyduğunda:

اللَّهُمَّ لَا تَقْتُلْنَا بِعَضْبِكَ وَلَا تُهْلِكْنَا بِعَذَابِكَ وَعَافِنَا قَبْلَ ذَلِكَ

‘Allahım bizi gazabınla öldürme, azâbınla helâk etme, bundan önce canımızı afiyet üzere al!’ diye duâ ederlerdi”.²⁰

Allah katında Hz. Peygamber ve ashâbından daha mutî kullar ve daha hayırlı bir nesil bulunmadığına, buna rağmen onları bile korkuya sevkeden uyarıcı alâmetler gönderildiğine bakılırsa, Kur’ân-ı Kerîm’de sözü geçen her dünyevî ceza ve musibetten bir tutam, mü’minlere de tattırılacak demektir. Bu, münkirler

¹⁷ el-Mülk 67/15-17.

¹⁸ es-Sebe’ 34/17.

¹⁹ Ebû Dâvud Süleyman b. Dâvud et-Tayâlisî el-Fârisî el-Basrî, *el-Müsned*, thk. Muhammed b. Abdilmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru Hecr li’t-Tibâati ve’n-Neşr, 1419/1999), 4/312 (No. 2709); Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel (Mevsûatü’s-sünne: el-Kütübü’s-sitte ve şürühühâ, 21-22-23)*, (Tunus-İstanbul: Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, 1413/1992), 2/359 (No. 8693); Ebû Abdillâh el-Hâkîm Muhammed b. Abdillâh en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ, (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1411/1990), 2/380 (No. 3331).

²⁰ Tirmizî, “Daavât”, 50 (No. 3450); Ebu’l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *Kitâbü’l-Duâ’*, thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1413/1992), 304 (No. 981).

için “ceza, gazap ve azap” alâmeti iken, mü’minler için “rahmet, bereket ve nasihat” vesilesi olmaktadır/olmalıdır.²¹

4. Aklın Tövbesi Tedbirdir

Teknolojik gelişmelerin ve bu alana ait ar-ge çalışmalarının ortaya koyduğu kurallara göre inşaat yapmak veya eski binaları güçlendirmek, yapı denetimini sağlamak, iç ve dış mimariyi depremde en az hasar görecektir şekilde dizayn etmek, deprem esnasında ve sonrasında daha çok hayatın kurtulmasına yarayacak önlemler üzerinde çalışmak... Bunların hepsi, depreme duyarlı herkesin sıklıkla duyduğu veya okuduğu “maddî tedbirler”den birkaçıdır.²² “Afet ve acil durum yönetimi” kavramı, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in “Tedbir gibi akıl yok!”²³ uyarısının yanına konulunca, daha bir anlam kazanmaktadır.²⁴

Ne var ki hepsi de, büyük bir maddî güç ve sıkı bir devlet denetimi olmaksızın hayata geçirilmesi imkânsız tedbirlerdir. Bu yüzdendir ki; 1766’daki büyük depremden bu yana 240 yıllık periyodu tamamladığı için yeni bir büyük depreme maruz kalması beklenen İstanbul için, endişeli bekleyiş sürmektedir. Mânevî hasar bir yana, yeni bir Marmara depreminin milletin omuzlarına yükleyeceği maddî zararı tahmin etmenin zorluğu ortadadır. Daha önce yaşanılanlardan ders çıkarılmadığı içindir ki, yıkımın tahmini boyutu her geçen gün katlanarak büyümektedir. Bu noktada şu âyetteki ilahî serzenişi hatırlamamak elde değildir:

²¹ Zelzelenin mahiyetini bu sözlerle anlatan, Hz. Enes’in Hz. Âişe’den naklettiği bir rivâyet için bk. Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/561 (No. 8575).

²² İnternet ortamında yapılacak basit bir araştırma, alınması gereken bir dizi önlem hakkında gerekli bilgiye ulaşmak için yeterlidir. Bu bilgiler arasında “Amerikan Uluslararası Kurtarma Ekibi” (ARTI) şefi ve afet yöneticisi Doug Copp.’in 10 maddeden oluşan tavsiyeleri, oldukça dikkat çekicidir. Copp.’ın; eşyaların altına girerek “çömel ve korun” (duck and cover) uygulaması yerine, büyük objelerin yanında yıkılma esnasında oluşacak “hayat üçgeni” (triangle of life) adı verilen boşluklara “cenin pozisyonu” olarak uzanmanın çok daha etkili bir korunma yöntemi olduğu yönündeki iddiası, geçtiğimiz 10 yılda gündemi en fazla meşgul eden ve en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. İngilizce metin, Türkçe çevirisi ve iddianın eleştirisi için bk. David Mikkelson, “Triangle of Life - Earthquake Survival Tips”, *Snopes Media Group Inc.* (Erişim 1 Haziran 2022), (US: 31.03.2014); Hikmet Toprak, “Deprem Sırasında Yapmanız Gerekenler... ÜÇGEN...”, *Toprak Home Page: Hosted by Dokuz Eylül University* (Erişim 1 Haziran 2022), (İzmir: 21.10.2005).

²³ İbn Hibbân Ebû Hâtim Muhammed el-Büstî es-Sicistânî, *es-Sahih (Sahihu’bni Hibbân bi tertibi’bni Belbân)*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1414/1993), 2/76 (No. 361).

²⁴ Bk. “AFAD ve Tarihesi”, *T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı* (Erişim 1 Haziran 2022).

“Onlar, her yıl bir veya iki kez çeşitli belâlarla imtihan edildiklerini görmüyorlar mı? Sonra da ne tövbe ediyorlar ne de ibret alıyorlar.”²⁵

5. Kobe: Teknolojik Yenilginin Simgesi

Deprem söz konusu olunca, meselenin bir başka yönü daha ortaya çıkıyor ki, o da: “teknolojik yenilgi”. Japonya’nın önde gelen sanayi kentlerinden Kobe, “depreme karşı tedbir” çerçevesinde yapılan bütün yatırım ve harcamalara karşın, 1995 yılının Ocak ayındaki felakette, en dayanıklı şekilde inşa edildiği zannedilen binaların kâğıttan yapılmışçasına yıkıldığına şahid oldu. Bu vesileyle şu âyet-i kerîmenin güçlü sesi mü’minlerin yüreklerinde bir kere daha yankılandı:

“Onlar Allah’ın tuzağına yakalanmayacaklarından emin midirler? Oysa hüsrana uğrayan toplum dışında hiç kimse, kendini Allah’ın tuzağından emin sayamaz.”²⁶

Şu halde yaşanılması mukadder olan felâketlere karşı, özellikle de deprem gibi çapı büyük bir musîbete karşı “inançlı insanın duruş ve bakışı” bağlamında, deprem öncesinde alınması gereken “mânevî tedbirlerin” neler olabileceği sorusuna cevap aramamız gerekmektedir.

6. Depreme Mânevî Hazırlık

“Deveni bağlayıp öyle tevekkül et”²⁷ nasihati veren bir peygamberin ümmetinden beklenenin, 17 Ağustos 99’dan bu yana özdeyiş haline gelen “deprem değil bina öldürür” sloganından hareketle maddî önlemler için özel bir çaba sarfetmek olduğu şüphe götürmeyen bir gerçektir. Ne var ki bizim üzerinde durduğumuz konu, hadis-i şerifin ikinci kısmı, yani işin “tevekkül” tarafıyla daha çok ilgilidir.²⁸ Diğerine nazaran, hakkında daha az bilgiye sahip olduğunu

²⁵ et-Tevbe 9/126.

²⁶ el-A’râf 7/99.

²⁷ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 2/510 (No. 731).

²⁸ Burada, İstanbul Şehremâneti Me’mûrin Müdürü Osman Nuri Ergin (ö. 1961)’in, “Yangına Karşı Sigorta Usûlü” başlıklı; müslümanların yangın, zarar ve hasara karşı sigorta anlayışının, evlerinin bir köşesine “Yâ Hâfız”, “Fallâhu Hayrun Hâfızan ve Hüve Erhamü’r-Râhimin”, “Tevekkeltü Alellah” gibi ibareleri hâvî levhalar asarak savn-ı samedânîye sığınmaktan ibaret olduğuna dair bir parça müstehzî yazısına atıfta bulunmalıyız. O yazının dipnotunda, Müşir Fuad Paşa (ö. 1931)’nın yüksek düzey ecnebî bir misafire İstanbul’un müslüman mahallelerini gezdirirken, her evin önüne asılı bu nevi levhaların mahiyeti sorulunca: “Müslüman sigorta şirketlerinin yaftalarıdır” cevabını verdiği kaydedilmektedir. Modernliğe geçiş döneminin geleneği kötüleyen eleştirici yaklaşımını hissettiren ve hâdisenin tarafı bir bakış açısıyla yorumlandığı izlenimi veren söz konusu yazı için bk. Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye* (1922), (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, No. 21, 1995), 3/1152-1153. İnternet ortamında, Müşir Fuad Paşa’ya

tahmin ettiğimiz bu ikinci kısım, “maddî tedbir”le çelişmediği gibi, insanları depremin ürpertici tarafıyla yüzleşmeye mânen ve rûhen hazırlama, deprem sonrası ortaya çıkması muhtemel ruhsal çöküntüyle başa çıkma görevini de ifa etmektedir. Varoluşun gayesini unutmamak, kâinat üzerindeki gerçek hükümlerliliğin Allah Teâlâ’ya ait olduğunu hatırlamak ve “korkuyu fırsata dönüştürmek” adına önem arz etmektedir.²⁹

Aşağıda, İslâm tarihinin her dalda son derece değerli eserler vermiş önde gelen arşivci âlim ve muhaddislerinden Celâlüddîn es-Süyûtî (ö. 911/1505)’nin, deprem üzerine özel olarak te’lif ettiği *Keşfü’s-Salsale an Vasfi’z-Zelzele* adlı eserinden bazı alıntılar yapacağız. İslâm’dan önce meydana gelen ve Hz. Peygamber, Hz. Ömer, Hz. Ali zamanında vukû bulan depremler hakkında bilgi verilen eserde, 20 küsur kaynağa atıfla hicrî 94 ilâ 905 (713-1500) tarihleri arasında yaşanan 113 depremin kayda geçirildiğini görmekteyiz.³⁰

7. Emniyetin Anahtarı Allah Teâlâ’nın Rızasını Kazanmaktır

İmam Süyûtî, esere İbn Ebi’-d-Dünyâ (ö. 281/894)’nın *Kitâbü’l-Ukûbâtî’l-İlâhiyye* ve Ebu’ş-Şeyh b. Hayyân (ö. 369/979)’ın *Kitâbü’l-Azame*’sinde Abdullah b. Abbâs (r.a.)’dan nakledilen ve kendi sözü olan (mevâkûf) bir rivâyetle şöyle giriş yapmaktadır:

“Allah Teâlâ, adına ‘kaf’ denen ve arzı çepeçevre kuşatmış olan bir dağ (ümmü’l-cibâl: dağların anası) yaratmıştır. Damarları, yerin üzerinde döndüğü kayaya kadar uzanır. Diğer dağları ondan filizlendirmiştir ve damarlarıyla onları birbirine ağ gibi geçirmiştir. Allah bir şehri sarsmayı murad ettiği zaman bu dağa

atfedilen bu sözlerin bir benzerinin, daha önce Keçecizâde Fuad Paşa (ö. 1869) tarafından İngiliz büyükelçisine söylendiğine dair başka nakillere de rastlanmaktadır. Ancak bu durum, isim benzerliğinin neden olduğu bir yanlışdan kaynaklanmış olabilir. Bk. Yusuf Yaman, “Nüktedanlardan Nükteler”, *Academia.edu* (Erişim 1 Haziran 2022); Hasan Pulur, “Keçecizâdeler...”, *Milliyet* (Erişim 1 Haziran 2022), (İstanbul: 03.02.2008).

²⁹ Başa gelen felaketlere dinî bir anlam yüklemenin, felaketin nedenlerini kavramaya yardımcı olduğuna, belirsizlik ve kuşku ortadan kaldırarak kayıp ve trajedilerle mücadele etmeyi sağladığına dair bk. Talip Küçükcan - Ali Köse, *Doğal Afetler ve Din: Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme*, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2000), 17. Deprem Allah’ın bir cezası veya uyarısı yahut bütününe için motor olduğunu ortaya koyan bir araştırma için bk. Ejder Okumuş, “Tabii Afetler, Din ve Toplum: Marmara Depremi Örneği”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 15/3 (2002), 363.

³⁰ Bk. Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebi Bekr el-Hudayrî es-Süyûtî, *Keşfü’s-salsale an vasfi’z-zelzele*, thk. Muhammed Kemâlüddîn İzzüddîn (Beirut: Âlemü’l-Kütüb, 1407/1987), 133-156.

emreder; o da bu şehrin yakınındaki damarı titretir ve sallar. Bu yüzdendir ki bir şehir sallanırken öbürü sallanmaz”.³¹

İbn Abbâs’ın; “Yeri uzatıp yaydık, oraya sabit dağlar yerleştirdik, yine orada miktarı ve ölçüsü belirli olan şeyler bitirdik” (el-Hicr 15/19) âyetiyle birlikte düşünülmesi gereken ve günümüzdeki teknolojik verileri destekleyen bu ifadesi dikkate şayandır. Zira en yeni araştırmalara istinaden, yeryüzündeki sismik aktivitenin, birbirine kenetlenmiş ve dünya yüzeyinin yaklaşık %95’ini kaplayan yedisi büyük olmak üzere, yirmi civarında “tektonik plaka”dan herhangi birine bağlı olarak gerçekleştiği kabul edilmektedir.³²

Ebü Bekr İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849) ve İbn Ebi’-d-Dünyâ tarafından mürsel bir senedle doğrudan Peygamber efendimiz (s.a.v.)’den rivâyet edilen bir hadis şöyledir:

“Nebî (s.a.v.) zamanında Medine’de zelzele oldu. Allah Rasûlü elini yere koyarak ‘Sakin ol! Daha vakti gelmedi!’ dedi ve sonra ashâbına dönerek ‘Rabbiniz sizden kendisini razı/hoşnut etmenizi istiyor. O’nu hoşnut ediniz!’ buyurdu”.³³

³¹ İbn Ebi’-d-Dünyâ Ebü Bekr Abdullah b. Muhammed el-Bağdâdî el-Kuraşî, *Kitâbü’l-Ukûbât (el-Ukûbâtü’l-ilâhiyye li’l-efrâdi ve’l-cemâât)*, thk. Muhammed Hayr Ramadân Yûsuf (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1416/1996), 32 (No. 22); Ebu’s-Şeyh Ebü Muhammed Abdullah b. Muhammed el-İsbahâni, *Kitâbü’l-Azame*, thk. Rıdâullah b. Muhammed İdrîs el-Mübârekfûri (Riyad: Dâru’l-Âsime, 1408/1988), 4/1489 (No. 980). İbn Abbâs’ın bu iki eserdeki cümlesi, yine Süyûtî tarafından el-Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071) ve İbn Asâkir (ö. 571/1176)’den nakledilen diğer cümlesiyle birleştirilerek tercüme edilmiştir. “Horasan’ın Câhız’ı” olarak bilinen filozof Ebü Zeyd el-Belhî (ö. 322/934), *el-Bed’ü ve’l-Târîh* isimli eserinde şöyle demektedir: “Her bölgenin Kâf dağına bağlanan bir damarı vardır. Allah bir kavmi yere geçirmek istediğinde, ondan sorumlu olan melçe o damarı sallaması için işaret buyurur” şeklinde rivâyet edilen kıssa eğer sahih ise -öyle zannediyorum ki- ancak Ehl-i kitâb cihetinden sahihtir. Ki onlar sahip oldukları nimetler bakımından emniyette değillerdir. Bu bir teşbih’tir ve halkın kavrayışına uygun bir takrib’tir. Bunların hiçbirinin kendiliğinden olmadığını, ancak Allah’ın fiili ile gerçekleştiğini öğretebilmek içindir. Bk. Ebü Zeyd Ahmed b. Sehl el-Belhî, *Kitâbü’l-bed’i ve’l-târîh*, thk. Hafîl İmrân el-Mansûr (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1417/1997), 1/128-129. Ali Köse ve Talip Küçükcân, Belhî’nin ibaresini “müsülmanlara Ehl-i kitaptan geçmiş bir rivâyet” şeklinde anlayarak bizzat hatalı bir çeviri yapmışlardır. Krş. Küçükcân - Köse, *Doğal Âfetler ve Din*, 58.

³² National Geographic, “What is an Earthquake?”, *Forces of Nature* (Erişim 1 Haziran 2022); Benjamin Elisha Sawe, “How Many Tectonic Plates Are There?”, *WorldAtlas* (Erişim 1 Haziran 2022), (Kanada: 12.08.2020).

³³ Ebü Bekr b. Ebî Şeybe Abdullah b. Muhammed el-Absî el-Kûfî, *el-Kitâbü’l-Musanneffi’l-ehâdisi ve’l-âsâr*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1409/1988), 2/221 (No. 8334); İbn Ebi’-d-Dünyâ, *el-Ukûbât*, 29 (No. 18). Abdullah b. Mes’ûd (r.a.), valiliği zamanında Kûfe’de deprem olunca, Hz. Peygamber (s.a.v.)’den nakledilen bu son cümlelerin aynısını söylemiştir: “Ey insanlar! Rabbiniz sizden kendisini hoşnut etmenizi istiyor. O’nu hoşnut ediniz!”. Bk. Ebü Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-Taberî, *Câmiu’l-beyân an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru Hecl li’-Tibâati ve’n-Neşr, 1. Basım, 1422/2001), 14/638.

إِنَّ رَبَّكُمْ يَسْتَعِينُكُمْ فَأَعْتَبُوهُ

Müfessir Taberî (ö. 310/922)'nin naklettiğine göre, Abdullah b. Mes'ûd (r.a.), valiliği zamanında Küfe'de deprem olunca, Hz. Peygamber'den rivâyet edilen bu son cümlenin aynısını söylemiştir.³⁴

Ebu'l-Kâsım er-Râfî (ö. 623/1226)'nin *et-Tedvîn fî Ahbâri Kazvîn*'inde nakledildiğine göre, Ali b. el-Hüseyn (Zeynülâbidîn, Hz. Ali'nin torunu, ö. 94/713) şöyle demiştir:

“Küsûf (güneş/ay tutulması) veya zelzeleyle karşılaştığınızda Allah'a sığının, O'na dönün, küsûf namazı kılın. Zelzele olduğunda küsûf namazının arkasından şu âyeti okuyun:

إِنَّ اللَّهَ يُمَسِّكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا . وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ . إِنَّهُ كَانَ خَلِيمًا غَفُورًا

“Şüphesiz Allah gökleri ve yeri, nizamları bozulmasın diye tutuyor. Andolsun ki onların nizamı eğer bir bozulursa, kendisinden başka hiç kimse onları tutamaz. Şüphesiz O halîmdir, çok bağışlayıcıdır.”³⁵

Sonra şöyle deyin:

يَا مَنْ يُمَسِّكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ ، أُمْسِكْ عَنَّا السُّوءَ

(Ey göğü, izin verdiği hariç, yere düşmekten uzak tutan! Bu musîbeti de bizden uzak tut!).

Eğer zelzele çoğalır, sakınleşinceye kadar *her Pazartesi ve Perşembe günü oruç tutun*. Ve yaptıklarınızdan dolayı Rabbinize *tövbe edin*. Kardeşlerinize de böyle yapmalarını emredin. İnşâallah sükûnete erecektir”.³⁶

8. Deprem Namazı: Salâtü'l-Âyât

İmam Şâfî'nin (ö. 204/819) *el-Ümm*'de ve Beyhakî (ö. 458/1066)'nin *es-Sünenü'l-Kübrâ*'da naklettiklerine göre Hz. Ali (r.a.) zelzele olunca altı rükû'lu ve dört secdeli bir namaz kılmıştır. İlk rek'atte beş kez rükûya giderek iki secde etmiş, ikinci rek'atte ise tek rükû ile iki secde etmiştir. Ancak İmam Şâfî; “Bu

³⁴ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 8/98.

³⁵ el-Fâtır 35/41.

³⁶ Ebu'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed er-Râfî el-Kazvîni, *et-Tedvîn fî ahbâri Kazvîn*, thk. Azizullah el-Utâridî (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1408/1987), 3/498.

hadis bizim yanımızda sâbit olsaydı (bize Hz. Ali'den sahih olarak gelmiş olsaydı) biz de aynısını söyledik” diyerek rivâyeti tenkid etmektedir. Beyhakî ise Şâfiî'nin bu sözü üzerine, Abdürrezzâk-Ma'mer b. Râşid-Katâde kanalıyla İbn Abbâs'ın Basra'da meydana gelen bir deprem sonrasında kıldığı üçer rükûlu ikişer secdeli iki rekatlık namaza dair rivâyeti nakletmiştir ki sonunda İbn Abbâs şöyle der: “İşte salâtü'l-âyât böyle kılınır!”³⁷ Bunu destekler mahiyette, Hz. Âişe'nin de: “Salâtü'l-âyât dört secde ve altı rükû'dan ibarettir” dediği rivâyet edilmektedir.³⁸

Saîd b. Mansûr (ö. 227/842)'un *Sünen*'inde ise, İbn Abbâs'ın bir gece yarısı deprem olunca ertesi gün beraberindekilere şöyle namaz kıldırıldığı nakledilmiştir:

“Tekbir aldı ve kıraat etti (Fatiha ve okuyacağı diğer âyetleri okudu) ve rükûa vardı. Sonra başını kaldırdı. Tekrar kıraat etti ve tekrar rükûa vardı. Sonra başını kaldırdı ve yine kıraat etti. Sonra rükû ve secdeleri yaptı. Namazı, dört secde ve altı rükûdan oluşan bir namazdı”³⁹.

9. Deprem Öncesinde, Sırasında ve Sonrasında Yapılacaklar

Süyûti'nin eserinde nakledilen rivâyetlerden hareketle, depreme hazırlık veya (imkân dâhilinde) deprem sonrasında kapsayan safhada, ibadet nev'inden yapılması gerekenler, maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

9.1. Namaz

Son rivâyetten anladığımıza göre, sahâbe-i kirâmın “deprem namazı”, “2 rek'at, 6 rükû ve 4 secde”den oluşan nâfile bir namazdır. Her rek'atte üç rükû ve diğer namazlardaki gibi mutad iki secde bulunmaktadır. Kıyâmda “kavâriu'l-kur'ân” diye isimlendirilen; ins ve cin şeytanlarının şerrinden ve her türlü musibetten koruduğu için sıkça okunan (Âyetü'l-kürsî, Bakara sûresinin son kısmı, İhlâs ve Muavvizeteyn gibi) âyetlerle, zecr ve nehiy içeren, kalplere korku

³⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *Kitâbü'l-Ümm*, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1410/1990), 7/177; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Mûsâ el-Beyhakî el-Horasânî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, (Haydarâbad: Meclisü Dâirati'l-Meârif, 1344/1925), 3/343 (No. 6608-6609). İbn Abbâs'ın kıldırıldığı bu namaz, ayrıntıya girmeksizin “dört secde ve altı rükû” denilerek İbn Ebî Şeybe tarafından da nakledilmektedir. Bk. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/220 (No. 8333).

³⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/218 (No. 8314); 7/322 (No. 36498).

³⁹ Saîd b. Mansûr'un *Sünen*'inin büyük bir bölümü hala kayıp olduğundan, Süyûti'nin oradan naklettiği yukarıdaki metin, bugün elimizde mevcut matbû nüshalarda yer almamaktadır.

salan uyarı âyetlerinin okunması,⁴⁰ namaz sonunda ise, yukarıda Hz. Ali (r.a.)'nin torunu Zeynülâbidîn'den nakledilen ve aşağıda gelecek olan duâların yapılması müstahsendir.

Deprem namazının kendisine kıyas edildiği “küsûf namazı”yla ilgili bir rivâyeti de buraya almakta fayda görüyoruz. Ebû Dâvud'un Kabîsa b. el-Muhârik el-Hilâlî (r.a.)'den naklettiği bir hadiste şöyle denilmektedir:

“Güneş tutulduğu zaman Hz. Peygamber iki rek'at namaz kıldı ve her ikisinde de kıyâmî uzattı, güneş açılınca da namazdan ayrıldı. Daha sonra şöyle buyurdu: Bu olaylar Allah'ın büyüklüğünü gösteren delillerdir. Allah Teâlâ bunlarla kullarını korkutmak istiyor. Bunları gördüğünüz zaman, en son kıldığımız farz namaz gibi bir namaz kılın”⁴¹

Hanefî fukahâsından İbnü'l-Hümâm es-Sivâsî (ö. 861/1457) şöyle der:

“Sahâbenin en son kıldıkları namaz sabah namazıydı. Çünkü küsûf namazı (Semure hadisinde belirtildiği üzere) güneşin iki mızrak boyu yükselmesi sırasında kılınmıştı”⁴²

Şu halde deprem namazının iki rek'at olmasının dayanağı söz konusu küsûf namazıdır ve istenirse dört rek'at olarak da kılınabilir.⁴³

Bazı fıkıh kaynaklarında, şu ilave bilgiler yer almaktadır: Deprem namazının her bir rek'atında üç kere rükûdan kıyâma kalkıldığında, sûre yarım kalmışsa bırakılan yerden kırâate devam edilir; bitmişse Fatıha ile birlikte yeni bir sûre okunur. İmam Şâfî başta olmak üzere fukahânın çoğunluğuna göre,

⁴⁰ Ebû Bekr el-Hallâl (ö. 311/924)'in bugün elimizde tamamı bulunmayan “Kitâbü'l-İlel”inde Ahmed b. Hanbel'den naklettiğine göre; hicretin 94. yılında Hıms'ta meydana gelen deprem sırasında mescede sığınan halka sabah namazını kıldıran Eyfa' b. Abdi'l-Kelâî (ö. 106/725), takvalı olmaya çağırarak tahzîr ve inzâr ağırlıklı bir konuşma yapmış, Kur'an'dan kavâri' âyetlerini seçerek okumuş, onlara “Lâ ilâhe illallah, Allahu ekber, Elhamdülillah, Sübhânallah, Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh” demelerini ve istiğfâr etmelerini tavsiye etmiş, üç gün boyunca her namazın arkasından va'z u nasihate aynı şekilde devam etmiştir. Bk. Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ahmed b. Receb el-Hanbelî, *Fethu'l-bâri fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Târik b. İvâdillah b. Muhammed (Demmâm: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1422/2001), 6/330.

⁴¹ Ebû Dâvud Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvud (Mevsûatü's-sünne: el-Kütübü's-sitte ve şürühuhâ, 7-8-9-10-11)*, (Tunus-İstanbul: Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Salât”, 262 (No. 1185).

⁴² İbnü'l-Hümâm Kemâlüddin Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivâsî, *Fethu'l-kadir (Şerhu'l-Hidâye)*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 2/86-87.

⁴³ Hz. Peygamber'in bu namazı, güneş görününceye dek peş peşe iki rek'at iki rek'at şeklinde kıldığı da rivâyet edilmiştir. Bk. Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî el-Horasânî, *Sünenü'n-Nesâî (Mevsûatü's-sünne: el-Kütübü's-sitte ve şürühuhâ, 15-16)*, (Tunus-İstanbul: Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Küsûf”, 16 (No. 1487).

küsûfeyn (güneş ve ay tutulması) dışındaki; zelzele, gök gürlemesi-yıldırım, gündüz çöken karanlık, kasırga, sağanak yağış gibi alâmetler görüldüğünde cemaatle namaz kılınmaz. Münferiden namaz kılınması, münferiden duâ ve niyazda bulunulması müstehaptır”.⁴⁴ Ancak bir kısım ulemâ, İbn Abbâs’dan nakledilen rivâyetin lafzına bakarak, cemaatle de kılınabileceğini söylemişlerdir.⁴⁵ Ebû Hanîfe’den itibaren bütün Hanefî âlimleri, yukarıda sayılan durumlarda namaz kılmanın –Şafîilerdeki gibi- müstehap olduğunu söylerken, Hanbelîler; bunlar arasından yalnızca “devam eden zelzele” için küsûf namazı gibi bir namaz kılınacağını söylemişlerdir. Zira onlara göre, küsûf ve zelzele dışındaki alametler için Hz. Peygamber (s.a.v.)’den de ashâbından da herhangi bir rivâyet nakledilmiş değildir.⁴⁶

Deprem sonrası kılınacak olan hususî bir namazın yanı sıra, isteğe bağlı herhangi bir namaza durulması veya doğrudan secdeye kapanılması ile ilgili olarak, Beyhakî’nin İbn Mes’ûd (r.a.)’dan naklettiği şu sözleri kaydetmeliyiz: “Semâdan gürültü (gök gürültüsü) duyduğunuzda hemen namaza durunuz”.⁴⁷

Bir başka rivâyette ise İbn Abbâs (r.a.) Hz. Peygamber (s.a.v.)’in şöyle buyurduğunu bildirmektedir: “Bir âyet (olağandışı bir alâmet) gördüğünüzde secdeye kapanın!”.

Hatta İbn Abbâs, bir gün kendisine Safiyye bt. Huyeyy (r.anhâ, ö. 50/670)’in vefat ettiği haberi verilince hemen secdeye kapanmış, yaptığına şaşıranlara ise bu hadisi okuyarak; “Hangi âyet Nebî (s.a.v.)’nin zevcelerinin gidişinden daha büyük olabilir ki?” demiştir.⁴⁸

Şu halde, her türlü felâket ve âfette yapılacak ilk ibadet, (mümkünse) secdeye kapanmak olmalıdır.⁴⁹

9.2. Sadaka, Duâ ve Tövbe

⁴⁴ Şafîî, *el-Ümm*, 1/409.

⁴⁵ Ebû İbrâhîm Muhammed b. İsmâil el-Emîr es-San’ânî, *Sübülü’s-selâm şerhu bülüğü’l-merâm* (Kahire: Mektebetü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1379/1960), 2/77 (No. 9).

⁴⁶ “es-Salâtü li Gayri’l-Küsûfi mine’l-Âyât”, *el-Mevsûatü’l-Fikhiyye*, nşr. Vizâratü’l-Evkâf ve’ş-Şüûni’l-İslâmiyye/Devletü’l-Kuveyt, (Mısır: Metâbiu Dâri’s-Safve, 1410-1414/1990-1993), 27/258.

⁴⁷ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 3/343 (No. 6173).

⁴⁸ Ebû Dâvud, “Salât”, 269 (No. 1197); Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 3/343 (No. 6172).

⁴⁹ İmam Mâlik’e nisbet edilen görüşlerden birine göre; küsûf (güneş tutulması) dışındaki zelzele ve diğer âyetler/alâmetler için namaz kılınmaz. Eşheb’in naklettiği ve Lahmî’nin tercih ettiği diğer bir kavle göre ise namaz kılınabilir. Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Uleyş el-Mâlikî, *Minahu’l-celil şerhu muhtasari Halil* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1409/1989), 1/469.

Ebû Nuaym el-Asbahânî (ö. 430/1039)'nin *Hilyetü'l-Evliyâ*'da Ca'fer b. Burkân'dan rivâyet ettiğine göre kendisi şunları anlatmıştır:

“Ömer b. Abdilaziz (ö. 101/719) Şam'da meydana gelen depremden sonra bize mektup gönderdi. Şöyle yazmıştı: ‘Bu sarsıntı Allah’ın kullarını cezalandırdığı bir şeydir. Bütün şehirlere mektup gönderdim ve şöyle dedim: Şu ayın şu günü şu saat çıkınız; isteyen tasaddukta bulunsun. Zira Allah Teâlâ; وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى (Temizlenen, Rabbinin adını anıp O’na kulluk eden kimse kuşkusuz kurtuluşa ermiştir) buyurmuştur.⁵⁰ Ve babanız Âdem aleyhisselâm’ın dediği gibi deyiniz: رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ (Rabbimiz biz kendimize zulmettik. Eğer sen bize mağfîret ve merhamet etmezsen mutlaka ziyan edenlerden oluruz).⁵¹ Ve Nûh aleyhisselâm’ın dediği gibi deyiniz: وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ (Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsen ben ziyan edenlerden olurum).⁵² Ve Mûsâ aleyhisselâmın dediği gibi deyiniz: رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي (Rabbim, doğrusu ben kendime zulmettim, beni bağışla).⁵³ Ve Zü'n-Nûn (Yûnus) aleyhisselâmın (balığın karnında) dediği gibi deyiniz: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ (Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni bütün noksanlıklardan tenzih ederim. Gerçekten ben zâlimlerden oldum)⁵⁴.”⁵⁵

Sadaka vermenin ve hayır işlemenin Allah Teâlâ'nın öfkesini dindireceğini ifade eden şu hadis-i şerif, edinilmesi kolay olduğu halde sıklıkla ihmal edilen mânevî bir kalkandan bahseder:

صَنَائِعُ الْمَعْرُوفِ تَقِي مَصَارِعَ السُّوءِ وَصَدَقَةُ السِّرِّ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ

“Ma'rûf-hayırlı işler/iyilikler, sıkıntılı anlardan/kötü durumlardan korur. Gizli sadaka da Rabbin gazabını söndürür”.⁵⁶

Netice olarak; küçük şiddetteki sarsıntılar sonrası daha büyük depremlerin beklendiği zamanlarda, Cenâb-ı Hakk’ı hoşnut etmek için “sadaka vermek” (hatta imkanı olanların bir araya gelerek topluca kurban kesmeleri) yerinde olacağı gibi, dört büyük peygamberin duâlarının aynısıyla duâ edilmesi elzemdir. Bu duâlar, yukarıda tarifi geçen namazdan sonra okunabileceği gibi, ihtiyaç duyulduğu her

⁵⁰ el-A'lâ 87/14-15.

⁵¹ el-A'râf 7/23.

⁵² el-Hûd 11/47.

⁵³ el-Kasas 28/16.

⁵⁴ el-Enbiyâ 21/87.

⁵⁵ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed el-Asbahânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ* (Mısır: Dâru's-Seâde, 1394/1974), 5/304.

⁵⁶ Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdî b. Abdilmeccid es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415/1994), 8/261 (No. 8014); Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Târik b. İvâdillâh b. Muhammed - Abdülmuhsin b. İbrâhîm el-Hüseynî (Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1415/1995), 1/289 (No. 943), 6/163 (No. 6086).

an da okunabilir. Bir de, Zeynülâbidîn'in tavsiyeleri ışığında, "tövbe etmek" unutulmamalıdır.

9.3. Tesbîh, Tekbîr ve Salavât

Deprem öncesi sadaka vermek, duâ edip yakarmak ve tövbe etmek gibi, "tesbîh etmek, tekbîr getirmek ve salât ü selâm okumak" da müstehaptır.⁵⁷

Yukarıdaki nakillerden, deprem öncesi veya sonrasında yedi tür ibadete devam etmemizin yerinde olacağı anlaşılmaktadır. Nasıl "tesbîh" etmemiz gerektiği konusunda ise tavsiye olunabilecek en iyi şey; namaz sonrasında tesbîhâta başlamadan önce okuduğumuz ilk cümleler olsa gerekir:

سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

Zira Allah Rasûlü (s.a.v.): "Böyle demem, bana güneşin üzerine doğduğu her şeyden daha sevimlidir" buyurmaktadır.⁵⁸ Bir de "mîzanda ağır basan ve dile hafif gelen iki kelime" daha vardır ki onları da unutmamalıdır:⁵⁹

سُبْحَانَ اللَّهِ وَيَحْمَدُهُ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ

Süyûtî'nin eserinden alıntıladığımız bilgiler dışında, bazı hadis kaynaklarında tesbit ettiğimiz iki duânın da depremle ilgili olduğunu ve okunmasında fayda bulunduğunu belirtmeliyiz.

Aşağıda zikredilen ilk duâ, Peygamber Efendimizin gazve veya sefere çıktığında geceleyeceği zaman okuduğu duânın baş tarafıdır.⁶⁰ İkincisi ise, birçok hadis kaynağında Hasf (yer yarılıp içine batırılmak) ile ilgili bir duâ olarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'den nakledilmiştir.⁶¹

يَا أَرْضُ، رَبِّي وَرَبُّكَ اللَّهُ، أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّكَ، وَشَرِّ مَا فِيكَ، وَشَرِّ مَا لَخَلْقِ فِيكَ، وَشَرِّ مَا دَبَّ (مَا يَدْبُ) عَلَيْكَ

⁵⁷ Süyûtî, *Keşfü's-salsale*, 153-154.

⁵⁸ Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî en-Nisâbüri, *Sahîhu Müslim (Mevsûatü's-sünne: el-Kütübü's-sitte ve şürühuhâ, 4-5-6)*, (Tunus-İstanbul: Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, 1413/1992), "ez-Zikr ve'd-Duâ've't-Tevbe", 32 (No. 2695); Tirmizî, "Daavât", 129 (No. 3597).

⁵⁹ Buhârî, "el-Eymân ve'n-Nüzûr", 18 (No. 6304).

⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/132 (No. 6161), 3/124 (No. 12271).

⁶¹ Ebü Dâvud, "Edeb", 110 (No. 5074); İbn Mâce Ebü Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Sünenü'bni Mâce (Mevsûatü's-sünne: el-Kütübü's-sitte ve şürühuhâ, 17-18)*, (Tunus-İstanbul: Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, 1413/1992), "Duâ", 14 (No. 3871); Ebü Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî el-Horasânî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Hasen Abdülmün'im Şelebî (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 7/203 (No. 7813), 9/208 (No. 10322); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 3/241 (No. 961); Taberânî, *ed-Duâ*, 116 (No. 305).

“Ey Rabbimin arzı! Senin Rabbin de Allah’dır. Senin şerrinden, sendeki şeylerin şerrinden, senin içinde yaratılmış şeylerin şerrinden ve senin üzerinde yürüyen şeylerin şerrinden Allah’a sığınırım”.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي، اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِي وَأَمْرِي رُوعَاتِي، وَاخْفِظْني مِنْ بَيْنِ يَدَيْكَ وَمِنْ خَلْفِي وَعَنْ يَمِينِي وَعَنْ شِمَالِي وَمِنْ فَوْقِي، وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي

“Allahum! Senden dünya ve ahirette bağışlanma ve afiyet dilerim. Allahum! Senden dinim ve dünyamda, ailem ve malım hususunda bağışlanma ve afiyet dilerim. Allahım! Ayıplarımı ört, korkularımdan beni emîn kıl. Önümden-arkamdan, sağımdan-solumdan ve üstümden gelecek felaketlere karşı beni koru. Altımdan gafıl avlanarak helâk olmaktan senin azametine sığınırım”.

10. Kazâ ve Kadere İman ile Tedbirsiz Tevekkül Arasındaki Fark

Depremden “mânevî bakımdan” korunmanın arzettiğimiz yolları dışında, en az zararla kurtulmak için alınacak maddî tedbirlerin de bunlara eklenmesi dinî bir zorunluluktur. Geçmişte, depremi “tedbirsiz bir tevekkülle” karşılayanlar, hatta başvurulmuş maddî anlamdaki çarelere “kadere rıza göstermeme” olarak bakanları tenkid mahiyetinde, Süyûtî’nin yukarıda nakiller yaptığımız kitabına aldığı şu anekdot dikkate şayandır:⁶²

“Hanefilerden Kâdîhân’ın *Fetâvâ*’sında şunu gördüm: Bir kimse bir evde depreme yakalanırsa, bazılarının zannettiği gibi oradan kaçması ve geniş bir meydana çıkması mekruh değildir. Hatta kaçması müstehaptır. Zira rivâyet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a.v.) eğik duran yüksek bir duvarın önünden geçerken hızla yürümeye başladı. Kendisine ‘Allah’ın kazâsından mı kaçırıyorsun?’ diye sorulunca; ‘Allah’ın kazâsından kaçışım da Allah’ın bir kazâsıdır’ buyurdu. Bir başka rivâyette ise Hz. Peygamber’in cevabı şöyledir: “Ânî ölümünden hoşlanmam, korkarım”.⁶³

⁶² Süyûtî, *Keşfü’s-salsale*, 155-156.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/356 (No. 8651); Ebû Ya’lâ Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temimî el-Mevsilî, *Müsnedü Ebi Ya’lâ*, thk. Hüseyin Selim Esed (Dimeşk: Dâru’l-Me’mûn li’t-Türâs, 1404/1984), 11/491 (No. 6612); Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali b. Mûsâ el-Beyhakî el-Horasânî, *Şuabü’l-îmân*, thk. Abdülaliyy Abdülhamîd Hâmid - Muhtâr Ahmed en-Nedvî (Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1423/2003), 2/492 (No. 1297, 1298). Bu cevabın bir benzerine Hz. Ömer’in sözlerinde de rastlıyoruz. Hicretin 18. yılında Filistin’deki Amevâs/Amvâs köyünde ortaya çıkan ve oradan Şam bölgesine yayılan İslâm tarihinin ilk vebâ salgını sırasında, 36 bin kişilik Şam ordusunu kumanda eden Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh (r.a.)’ın, bölgeyi terketmesini isteyen halife Hz. Ömer’e: “Yoksa Allah’ın

Sonuç

Kur'ân'a göre, etrafımızı saran, (ga)nimet olarak algıladığımız ve bedelsiz verildiğini sandığımız her şey, gerektiğinde birer cezalandırma vasıtasına dönüşecek biçimde yaratılmıştır:

*“Göklerde ve yerde bulunanlar hep Allah'ındır. Bu, Allah'ın, kötülük edenleri yaptıklarıyla cezalandırması, güzel davrananları da daha güzeliyle mükâfatlandırması içindir.”*⁶⁴

Âyet-i kerîme, dünyada işlenen iyilik ve kötülüklerin ahirette karşılıksız kalmayacağını haber verdiği gibi, bu karşılıkların daha dünyadayken alınmaya başlayacağına da işaret etmektedir. Âd kavminin âkıbetinden bahseden şu âyeti okuyalım:

*“Bundan dolayı biz de onlara dünya hayatında rezillik azâbını tattırmak için o uğursuz günlerde dondurucu bir rüzgâr gönderdik. Ahiret azabı ise elbette daha çok rezil ü rüsvâ edicidir. Üstelik onlara yardım da edilmez.”*⁶⁵

Şu halde, gökte ve yerde “doğal âfet” kıyafetine bürünerek arz-ı endâm eden bütün imtihan vasıtaları, bir yandan “nankörlüğü kınamak”, diğer yandan “sabrı sınamak” için gönderilmekte; aynı anda iki farklı görevi îfâ edecek şekilde tecellî etmektedirler. İbn Mes'ûd (r.a.)'un, Kûfe'de vali olduğu sırada kendisine ulaşan deprem haberi üzerine; “Muhammed (s.a.v.)'in ashâbı olan bizler, âyetleri (sıradışı hâdiseleri) bereket sayardık; sizler ise korkutma (tahvîf) sayıyorsunuz”⁶⁶ demesinin ardındaki sebep de muhtemelen budur. “Katıksız iman sahibi olan ashâb, aniden ortaya çıkan her âfeti, derece kazandıran birer mükâfat olarak görürken ve Allah'ı razı etmek için daha çok amel işlemeye teşvik sebebi sayarken; siz iman ve amelinizde nasıl bir eksiklik hissediyorsunuz da korkuya kapılıyorsunuz?” demek istemiş olmalıdır.

Ashâb-ı kirâm'ın gözünde, “Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma ile deneriz. Ey Peygamber,

kaderinden mi kaçırıyorsunuz?” itirazına, “Evet Allah'ın kaderinden, yine Allah'ın kaderine kaçırıyoruz” cevabını vermişti. Bk. Buhârî, “Tıbb”, 29 (No. 5397); Müslim, “Selâm”, 98 (No. 2219).

⁶⁴ en-Necm 53/31.

⁶⁵ Fussilet 41/16.

⁶⁶ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahmân ed-Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî (Mevsûatü's-sünne: el-Kütübü's-sitte ve şürühühâ, 19)*, (Tunus-İstanbul: Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Mukaddime”, 5 (No. 29-30).

sabredenleri müjdele!”⁶⁷ âyeti ile “Bir deneme olarak sizi hayırla da, şerle de imtihan ederiz”⁶⁸ âyetinin tefsiriydi depremler. Onlar, başa gelen her musîbetin, kendi yapıp-ettikleriyle mutlaka bağlantılı; ama aynı zamanda onlara da keffâret olarak meydana geldiğini biliyor ve buna inanıyorlardı. Âfetin mantığını kavramanın en kestirme yolu, neticesine bakmaktı onlara göre:

*“Dağlar gibi dalgalar onları kuşattığı zaman, dini yalnız Allah’a has kılarak ihlâsla O’na yalvarırlar. Allah onları karaya çıkararak kurtardığı vakit içlerinden bir kısmı orta yolu tutar. Zaten bizim âyetlerimizi, ancak hâin nankörler bilerek inkâr eder.”*⁶⁹

Yüce Rabbimizin cezasından affına, gazabından rahmetine, sarsıntısından sükûnetine kaçabilmek ümidimiz; âfetini ibadete, musîbetini tevbeyle, tahvîfini duâya çevirebilmek gayretimiz olmalıdır:

“Duâ, inen belâya ve inmeyen belâya karşı faydalıdır. Ey Allah’ın kulları duâya sarılınız!”⁷⁰

⁶⁷ el-Bakara 2/155.

⁶⁸ el-Enbiyâ 21/35.

⁶⁹ Lokmân 31/32.

⁷⁰ Tirmizî, “Daavât”, 102 (No. 3548).

Kaynakça

- BBC, "What Are The World's Deadliest Animals?". *BBC News*. Erişim 1 Haziran 2022. United Kingdom: 15.06.2016. <https://www.bbc.com/news/world-36320744>
- Belhî, Ebû Zeyd Ahmed b. Sehl. *Kitâbü'l-bed'i ve't-târîh*. thk. Halîl İmrân el-Mansûr. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1417/1997.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Mûsâ el- el-Horasânî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. 10 Cilt. Haydarâbad: Meclisü Dâirati'l-Meârif, 1. Basım, 1344/1925.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Mûsâ el- el-Horasânî. *Şuabü'l-îmân*. thk. Abdülaliyy Abdülhamîd Hâmid - Muhtâr Ahmed en-Nedvî. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, 1423/2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî (Mevsûatü's-sünne: el-Kütübü's-sitte ve şürühuhâ, 1-2-3)*. 8 Cilt. Tunus-İstanbul: Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrrahmân. *Sünenü'd-Dârimî (Mevsûatü's-sünne: el-Kütübü's-sitte ve şürühuhâ, 19)*. 1 Cilt. Tunus-İstanbul: Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Devlettü'l-Kuveyt. "es-Salâtü li Ğayri'l-Küsûfi mine'l-Âyât". *el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye*. nşr. Vizâratü'l-Evkâf ve's-Şüûni'l-İslâmiyye. 45 Cilt. 27/258. Mısır: Metâbiu Dâri's-Safve, 1. Basım, 1410-1414/1990-1993.
- Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvud (Mevsûatü's-sünne: el-Kütübü's-sitte ve şürühuhâ, 7-8-9-10-11)*. 5 Cilt. Tunus-İstanbul: Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed el-Asbahânî. *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*. 10 Cilt. Mısır: Dâru's-Seâde, 1394/1974.
- Ebu's-Şeyh, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed el-İsbahânî. *Kitâbü'l-Azame*. thk. Rıdâullâh b. Muhammed İdrîs el-Mübârekfûrî. Riyad: Dâru'l-Âsime, 1408/1988.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî. *Müsnedü Ebî Ya'lâ*. thk. Hüseyin Selîm Esed. 13 Cilt. Dîmeşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1. Basım, 1404/1984.
- Ergin, Osman Nuri. *Mecelle-i Umûr-ı Beledîyye (1922)*. 9 Cilt. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, No. 21, 1995.
- Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbüri. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1411/1990.
- İçişleri Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyeti. "AFAD ve Tarihçesi". *T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı*. Erişim 1 Haziran 2022. <https://www.afad.gov.tr/afad-hakkinda>
- İbn Ebi'd-Dünyâ, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed el-Bağdâdî el-Kuraşî. *Kitâbü'l-Ukûbât (el-Ukûbâtü'l-ilâhiyye li'l-efrâdi ve'l-cemâât)*. thk. Muhammed Hayr Ramadân Yûsuf. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1416/1996.
- İbn Ebi Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed el-Absî el-Kûfî. *el-Kitâbü'l-Musannef fi'l-ehâdisi ve'l-âsâr*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, 1409/1988.

- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed el-Büstî es-Sicistânî. *es-Sahîh (Sahîhu'bnî Hibbân bi tertîbî'bnî Belbân)*. thk. Şuayb el-Arnaût. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1414/1993.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivâsî. *Fethu'l-kadîr (Şerhu'l-Hidâye)*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni. *Sünenü'bnî Mâce (Mevsûatü's-sünne: el-Kütübü's-sitte ve şürühuhâ, 17-18)*. 2 Cilt. Tunus-İstanbul: Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- İbn Receb, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ahmed el-Hanbelî. *Fethu'l-bârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Târık b. İvadillâh b. Muhammed. 6 Cilt. Demmâm: Dâru İbnü'l-Cevzî, 2. Basım, 1422/2001.
- Kandilli. “Genel Bilgiler”. *Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü*. Erişim 1 Haziran 2022. İstanbul: 1995-2000. http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/bilgi/sss_tr.htm
- Kazvîni, Ebu'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed er-Râfîi. *et-Tedvîn fî ahbârî Kazvîn*. thk. Azîzullah el-Utâridî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1408/1987.
- Köse, Ali - Küçükcan, Talip. *Doğal Afetler ve Din: Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2000.
- Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*. çev. Sadrettin Gümüş - Hayrettin Karaman - Ali Özek - İbrahim Kafi Dönmez - Mustafa Çağırıcı - Ali Turgut. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 4. Basım, 2022.
- Mikkelson, David. “Triangle of Life - Earthquake Survival Tips”. *Snopes Media Group Inc*. Erişim 1 Haziran 2022. US: 31.03.2014. www.snopes.com/fact-check/triangle-of-life
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî en-Nisâbüri. *Sahîhu Müslim (Mevsûatü's-sünne: el-Kütübü's-sitte ve şürühuhâ, 4-5-6)*. 3 Cilt. Tunus-İstanbul: Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- National Geographic. “What is an Earthquake?”. *Forces of Nature*. Erişim 1 Haziran 2022. <https://www.nationalgeographic.org/forces-nature/earthquakes.html>
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb el-Horasânî. *Sünenü'n-Nesâî (Mevsûatü's-sünne: el-Kütübü's-sitte ve şürühuhâ, 15-16)*. 8 Cilt. Tunus-İstanbul: Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb el-Horasânî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Hasen Abdülmün'im Şelebî. 12 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1421/2001.
- Okumuş, Ejder. “Tabii Afetler, Din ve Toplum: Marmara Depremi Örneği”. *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 15/3 (2002), 339-373.
- Pulur, Hasan. “Keçecizadeler...”. *Milliyet*. Erişim 1 Haziran 2022. İstanbul: 03.02.2008. <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/hasan-pulur/kececizadeler-237693?sessionid=2>
- San'ânî, Ebû İbrahim Muhammed b. İsmail el-Emîr. *Sübülü's-selâm şerhu bülûği'l-merâm*. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 4. Basım, 1379/1960.
- Sawe, Benjamin Elisha. “How Many Tectonic Plates Are There?”. *WorldAtlas*. Erişim 1 Haziran 2022. Kanada: 12.08.2020. <https://www.worldatlas.com/articles/major-tectonic-plates-on-earth.html>

- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr el-Hudayrî. *Keşfü's-salsale an vaşfi'z-zelzele*. thk. Muhammed Kemâlüddîn İzzüddîn. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1407/1987.
- Şâfiû, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *Kitâbü'l-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife. 1410/1990.
- Şeybânî, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel. *Müsnedü Ahmede'bni Hanbel (Mevsûatü's-sünne: el-Kütübü's-sitte ve şürühuhâ, 21-22-23)*. 6 Cilt. Tunus-İstanbul: Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb. *Kitâbü'd-Duâ'*. thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1413/1992.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb. *el-Mu'cemü'l-evsat*. thk. Târik b. İvadillâh b. Muhammed - Abdülmuhsin b. İbrâhim el-Hüseynî. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1415/1995.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, 1415/1994.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Kahire: Dâru Hecr li'-Tibâati ve'n-Neşr, 1. Basım, 1422/2001.
- Tayâlisî, Ebû Dâvud Süleyman b. Dâvud el-Fârisî el-Basrî. *el-Müsned*. thk. Muhammed b. Abdilmuhsin et-Türkî. 4 Cilt. Kahire: Dâru Hecr li'-Tibâati ve'n-Neşr, 1. Basım, 1419/1999.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevra. *Sünenü't-Tirmizî (Mevsûatü's-sünne: el-Kütübü's-sitte ve şürühuhâ, 12-13-14)*. 5 Cilt. Tunus-İstanbul: Dâru Sahnûn-Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Toprak, Hikmet. “Deprem Sırasında Yapmanız Gerekenler... ÜÇGEN...”. *Toprak Home Page: Hosted by Dokuz Eylül University*. Erişim 1 Haziran 2022. İzmir: 21.10.2005. web.deu.edu.tr/atiksu/ana76/ana76-6.html
- Uleyş, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Mâlikî. *Minahu'l-celîl şerhu muhtasari Halîl*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1409/1989.
- Wall, Mark. “Asteroid That Killed The Dinosaurs: Likely Origin And What We Know About The Famous Space Rock”. *Space.com*. Erişim 1 Haziran 2022. New York: 16.08.2021. <https://www.space.com/dinosaur-impactor-origin>
- Yaman, Yusuf. “Nüktedanlardan Nükteleler”. *Academia.edu*. Erişim 1 Haziran 2022. İstanbul: 03.02.2008. <https://www.academia.edu/6509171>